

Miehisen vapauden valtakunta

Erään lähiöravintolan kanta-asiakkaiden pienkulttuuri

Pertti Alasuutari

Kevään 1982 aikana tein yhdessä Jorma Siltarin kanssa sosiologian pro gradu -tutkielmanamme (Alasuutari & Siltari 1982) tapaus-tutkimuksen erään lähiöravintolan kanta-asiakaskunnasta, erityisesti tikkakerhosta. Tutkimuksemme kuuluu osana Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen aloittamaan lähiöravintolatutkimus-nimiseen projektiin. Tämä artikkeli perustuu tekemäämme tutkimukseen.

Lähiöravintolalaitoksen tutkiminen on nähty tarpeelliseksi suomalaisessa yhteiskunnassa viime vuosikymmenellä tapahtuneen nopean murroskehityksen valossa. Monet tuotantorakenteen muutoksesta johtuvat ilmiöt, kuten maaltamuutto ja kaupungistuminen, tavallaan kristallisoituvat lähiöistymisessä ja siihen liittyvissä ilmiöissä.

Tutkimuksen lähtökohtana on ymmärtää ravintola ja alkoholi osana lähiöasukkaiden elämäntavan kokonaisuutta. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen kokeilujen sekä viimeaikaisen tutkimuksen antamien opetusten pohjalta päädyimme lähestymään ongelmaa kulttuuritutkimuksen näkökulmasta. Metodimme perustuu semioottiseen kulttuuriteoriaan ja erityisesti Paul Willisin (1978) luonnolliseksi kutsumaan menetelmään. Tutkimusaineisto koostuu osallistuvalla havainnoinnilla, henkilöhaastatteluilla ja nauhoitetuilla ryhmäkeskusteluilla hankitusta materiaalista. Tutkimusotteen ”syvyyden” vuoksi keskityimme vain yhden lähiöravintolan ”tikkaporukkaan”.

KULTTUURIN ELEMENTIT

Tutkimiemme tikanheittäjien osakulttuuria voidaan kuvata toiminnallisuudella, ”humalattomuudella”, sopuisuudella ja itsenäisyydellä. Näitä sille ominaisia piirteitä nimitämme kulttuurin elementeiksi.

Toiminnallisuus

Tikanheitto on useimpien heittäjien pääasiallinen syy käydä Vapaavuorossa (ravintolan nimi samoin kuin jatkossa esiintyvät miesten nimet on muutettu). Peliin erottamattomasti kuuluvat ystävyyssuhteet sekä oluen juonti muodostavat kokonaisuuden, jonka jokainen osa on tärkeä.

Eino: Tikanheitto on tärkeä asia, sen takia minä käyn täällä. Tietysti voisin heittää tikkaa naapureitten kanssa autotallissa, mutta täällä saa uusia kontakteja. Ehkä sen takia minä käyn täällä. Minulle pitää aina tapahtua jotakin, telkkari ei riitä. Ei se ole mitään elämää jos vain istuu kotona.

Tikanheitto luo siis ne puitteet, joissa kave-reita tavataan. Seurustelu rakentuu pelin tapahtumien ympärille, vaikka toki miehet puhuvat muustakin kuin vain pelin kulusta. Peli pitää kuitenkin mielenkiintoa yllä, koska siihen aina liittyy tietynasteista leikkimielistä kilpailua. Vakavissaan sitä ei kuitenkaan oteta; hyvätkin heittäjät korostavat erottautumistaan tikanheittoa kilpaurheiluna tai ansaitsemiskeinona pitävistä ammattilaisheittäjistä. Sellaisia Vapaavuorossa ei ole.

Leikkimielisyys ei toki tarkoita, etteikö hyvää heittotaitoa ja pelissä tarvittavaa päässä-laskutaitoa arvostettaisi. Suuri osa pienestä naljailusta ja huulenheitosta perustuukin juuri näihin asioihin. Heittotaidon arvostus näkyy siinäkin, että ”harrastajat”, vähemmän aktiivisesti tikkaa heittävät, katsovat ”ammattilaisiksi” nimeämiensä hyvien heittäjien haluavankin erottautua omaksi eliitiksi. Kolmannen ryhmän tikkaporukassa muodostavat ”juniorit”, hieman yli 20-vuotiaat pojat. Muut ovat keskimäärin 35-vuotiaita.

Miesten elämäntyyliin kuuluva toiminnallisuus ja aktiivisuus näkyvät myös siinä, että he ovat järjestäytyneet tikkakerhoksi, johon vali-

taan vuosittain normaalit toimihenkilöt. Joka lauantai pidetään puoleltapäivin jäsentenväliset tikkakilpailut, joiden avulla myös karsitaan edustusmiehet muita kerhoja vastaan käytäviin kilpailuihin.

"Humalattomuus"

Tikanheittäjät näyttävät ulkopuolisen silmin selvemmiltä kuin muu ravintolayleisö. Heittopaikalta ja tikkapöydästä ei juurikaan kuulu ravintolan miesporukoille niin tavanomaista äänestä "jorinaa". Miehet keskittyvät pelkästään tikanheittoon, vaikka kaikki yleensä juovatkin olutta. Suurempaa ääntä tikkaporukka aiheuttaa yleensä vain silloin, kun pelissä sattuu jotain yllättävää tai jotakuta pelissä mukana olevaa pitää huutaa heittovuorolleen kaukana olevasta pöydästä: "Topi, asianne esillä!"

Miesten omat lausunnot ja havainnointimme tulokset kuitenkin osoittavat, että miesten ravintolassa käynnit ovat yleensä aina ns. humalakertoja. Pari kolme tuntia kestävän käyntikerran aikana olutta kuluu keskimäärin viitisen pulloa. Käyntikertoja kertyy perusporukalle viikossa noin kolme.

"Humalattomuus" kuvaakin enemmän miesten suhdetta alkoholin käyttöön kuin fysiologisesti mitattavissa olevaa tilaa. Tikkapeli huomion keskipisteenä ja jatkuva osuutarkkuuden edellyttämä "terästäytyminen" syrjäyttävät keskittymisen humalan tuntemusten tarkkailuun ja sen vaikutusten ilmaisemiseen. Saattaa käydä niin, että mies huomaa humalan vasta ravintolan oven ulkopuolella tai viimeistään silloin, kun vaimo huomauttaa: "Sinähän olet humalassa". Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että "humalattomuus" juontuisi jotenkin mekaanisesti tikkapelistä. Kyse on humalan kulttuuristen merkitysten muuttumisesta, arvostuksista, jotka humalaan liittyvät.

J. S.: Miten paljon tikanheitto on muovannu teidän luonnetta?

Aki: Kyllä se aika paljon on ainakin mun kohdalla.

Ossi: Täytyy sanoa, että kyllä munikin kohdalla. Sillon kun mä asuin tuolla Lamminpäässä, eikä siellä ollu minkäänlaista tikanheittopaikkaa enkä mä ollu siitä kiinnostunutkaan, niin jos mä kävin

jossain kaupungilla ja menin johonkin ravintolaan, niin kyllä siellä lähinnä juotiin sen humalan takia sitä kaljaa.

Vaikka miehet kuluttavatkin melko paljon rahaa olueen, he korostavat, että perheen elintason turvaaminen on tärkeintä; olut ja tikanheitto tulevat sen jälkeen. Toisaalta moni kotonaan pysyttelevä lähiöasukas ostaa viikonloppupullon "ja sitten tappelee vaimon kanssa pihalla. Kyllä rahat siihenkin menee". Voidaan sanoa, että tikkaporukka pyrkii alkoholiin nähden kiihkottomampaan, "eurooppalaisempaan" asenteeseen. Tämä ei tarkoita, että he olisivat omaksuneet yläluokkaisien julkisivujuomisen mallin.

Niilo: Hei pojat, me siteerattiin tässä noita ranskalaisii, mutta tuota noin, kuinka moni meistä käy kapakassa, syö hyvin ja juo vaikka pullon viiniä, sen jälkeen lähtee kotia? (...) Kun ajatellaan vanhaa ravintolakulttuuria, ei me tulla sitä tänne tekeen. Mä en ainakaan ikinä oo tehny ja mä oon käynny täällä pitkään.

Sopuisuus

Tikkaporukkaan kuuluvat eivät koskaan toisissaan riitele keskenään. Vaikka pelissä käydäänkin jonkinlaista henkien taistoa paremmuudesta, se ei koskaan johda naljailua pitemmälle.

P.A.: Mikä on tämän porukan henki?

Aki: Ei koskaan riitaa, hienotunteisuutta. Vaikka naljaillaankin kaiken aikaa, se on leikin päältä. Sanoilla saa tutussa porukassa sanoa melkein mitä vain, kunhan ei käy kiinni. Tämä on rehellistä porukkaa. Ei juoda toisten kaljoja eikä viedä toisten tavaroita.

Sopuisuus merkitsee paitsi miesten keskinäisen kanssakäymisen normia, myös avoimuutta sellaisia ulkopuolisia kohtaan, jotka haluavat ottaa osaa peliin. Näitä nimitetään vähän halventaen "mökkiheittäjiksi", mutta ei tulokkaiden kuullen, ja vastaanotto on joka tapauksessa aidon ystävällinen. Läheisempään ystävyys-suhteeseen pääseminen edellyttää tulokkaalta tietenkin sopeutumista porukan tavoille, "samantyyllisyyttä". Eniten tämän tyylin muotoutumiseen ovat vaikuttaneet "ammattilaiset", jotka panivat koko tikkaker-

honkin alulle 70-luvun puolivälissä. "Junio-reilla" on toisinaan pieniä vaikeuksia sopeutua itseään toistakymmentä vuotta vanhempien miesten arvomaailmaan, vaikkakin he arvostavat ja kunnioittavat "ammattilaisia". Heillä on taipumus ilmentää humalaansa äänekkäästi ja näkyvästi ja "joutua" viikonloppuiltoina tappeluihin. Tätä vanhemmat miehet eivät hyväksy, itse he osallistuvat riitoihin vain sovittelijoina.

Sopuisuuden säilyttäminen on myös vaikuttanut siihen, että porukassa on muodostunut sanattomaksi säännöksi olla puhumatta asioista, joista helposti syntyy väittelyä. Tällainen aihe on esimerkiksi politiikka. Sääntö ei suinkaan ole ehdoton, mutta tikanheiton yhteydessä politiikasta ei puhuta juuri koskaan. Jos jostain aiheesta syntyy kuitenkin keskustelua, siirrytään yleensä pöytään keskustelemaan; tikanheito saa silloin jäädä.

Ossi: Se on nimenomaan yks asia joka me on jätetty tästä porukasta sivuun. Me pidetään se sen verran pyhänä asiana että pidetään se jossain muualla. Taikka tää pidetään niin pyhänä paikkana että täällä ei puhuta politiikkaa. Sanotaan se näinpäin.

Itsenäisyys

Tikkaryhmä korostaa käyttäytymisessään ja puheissaan itsenäisyyttään ravintolan henkilökuntaan ja osittain myös muihin asiakasryhmiin nähden. Ravintolan johto ei miesten mielestä anna heille riittävästi arvoa, vaikka he tuovat paljon rahaa taloon, varsinkin arkipäivisin, jolloin on muuten hiljaista. Tältä kannalta katsoen tikkakerho on kuin etujärjestö, oikeastaan ammattiyhdistys, joka tuottavuutensa pohjalta vaatii ravintolalta palveluja. Tavallaan miehet eivät pidä itseään yksityisinä asiakkaina vaan sellaisen yhdistyksen jäseninä, joka vuokraa ravintolalta kerhotilan ja palvelut. Tikanheittopaikan asiallinen varustus kuuluu noihin palveluihin:

Niilo: Tikkaporukan puolesta tilanne on se, että talon on hankittava taulu. Vaikka porukan kesken maksettuna se ei tulisi kalliiksi, ei sitä periaatteessa hankita. Eihän me ruveta tänne tekemään remonttiakaan, tai ruveta paikkaamaan tuota reikää

tuossa tuolissa . . . Se kuuluu ravintolalle, sen ne on meille velkaa.

Vapaavuoron tikanheittäjät muistelevat mielellään erään toisen tamperelaisen lähiön tikkaporukkaa, joka ravintolan omistajan vaihdoksen jälkeen siirtyi kokonaan toiseen ravintolaan keskikaupungille. Tapaus kuvaa hyvin tikanheittäjien pyrkimystä itsenäisyyteen: Jos komento ei miellytä, voidaan koko paikka hylätä.

Tikkaryhmän riippumattomuus muihin asiakasryhmiin nähden on paljon lievempää; paljolti koko ravintolan asiakaskunta on tuttua keskenään. Enintään joku humalainen voi joskus törmäillä tikanheittäjien tielle, muuten yhteiselo mieltymyksiltään jossain määrin erilaisten osaryhmien välillä on rauhallista.

Vaikka miehet korostavat ja pitävät yllä keskinäistä solidaarisuutta, he myös korostavat itsenäisyyttään yksilöinä: "Vipeistä" huolimatta he tulevat omillaan toimeen, lainat maksetaan aina takaisin. Julkiseña tilana ravintolalla on heidän mielestään se hyvä puoli, että saa itse valita seuransa, olkoonkin että seura pysyy melko vakiona. Ravintolaan tuloista ei juuri sovita; jokainen tulee silloin, kun hänelle parhaiten sopii ja siltä tuntuu. Siten miehet haluavat välttää liian kiinteää "organisointumista" ja säilyttää ravintolan vapauden tyyssijana.

KULTTUURIN TOIMINTAYMPÄRISTÖ

Seuraavissa kappaleissa pyrin selittämään, miten tikkakulttuuri on miesten elinehtojen kannalta mielekäs, sisäisesti nähtynä looginen. Heti aluksi haluan korostaa kahta seikkaa. Ensinnäkin: tikkakulttuurilla en tarkoita vain tikkaan liittyviä merkitysrakenteita, vaan miesten elämäntyyleä ja arvostuksia yleensä. Se, että puhun tikkakulttuurista, johtuu kahdesta seikasta. Toisaalta siitä, että me olemme tutkineet, miten miesten elämänarvot heijastuvat kyseisessä harrastustoiminnassa; toisaalta siitä, että katsomme tuon pienryhmän muovanneen keskeisellä tavalla miesten kulttuuri-identiteettiä, jolla toki on juurensa heidän koko elämäntilanteessaan ja kulttuuriperinteessä. Toiseksi: en pyri esittämään mitään yleistettävissä olevaa *tikanheitosta*, vaan

niistä periaatteista, joilla kulttuuri-identiteetti muotoutuu, ja erityisemmin siitä, miten alkoholin sosiaaliset merkitykset nivoutuvat materiaalsen elämänprosessin pohjalta kehityneeseen elämäntyyliin eli kulttuuriin, tapaan jolla ihmiset järjestävät elämänsä mielekkäästi ja nautinnollisesti (ks. Haug 1980, 11).

Lähiö

Tutkimamme lähiö edustaa palvelutasoltaan suomalaisten lähiöiden keskitasoa, ja kehityshistorialtaan se vastaa pitkälti sitä kuvaa, joka suomalaisissa tutkimuksissa on annettu lähiön kehityksestä: Aluksi naapurisuhteet kehittyivät kiinteiksi ja pihaelämä oli vilkasta, mutta lasten kasvettua asukastointi tyrehtyi. Poikkeuksellista lähiössä on pääkaupunkiseudun lähiöihin verrattuna se, että sitä ei ole rakennettu "sosiaaliseen tyhjiöön": lähiö kasvoi työväestön vanhan omakotialueen kupeeseen. Monet tikkaryhmän jäsenet muuttivatkin lähiöön melko läheltä kotipiiriään. Tamperelaislähiöille on lisäksi erityistä se, että muuttajat eivät tulleet maalta vaan keskustan saneeratuista työläiskortteleista.

Tikkaporukka pitää kyllä lähiönsä toimintamahdollisuuksia riittämättöminä, mutta ei koe ongelmaa henkilökohtaisesti pahaksi. He ovat luoneet omat toimintamuotonsa ja ovat niihin melko tyytyväisiä. Tikkakerhon lisäksi jotkut kuuluvat myös perustamaansa yksityiseen biljardikerhoon. Muutamat myös harrastavat jotain urheilulajia kuten lentopalloa.

Aki: Meillähän on tuo kerho (biljardikerho) niin työväentalo että. Siin on semmonen yhdistys, meillä on siellä kaikki mitä me tarvitaan. En mä ainaakaan osaa mitään paljon muutakaan (vaatia). Stereot sieltä perkele puuttuu. (Naureskelua.)

Tiivistetysti voidaan sanoa, että lähiön asumiselle ja elämiselle luomat ulkoiset puitteet eivät mitenkään suoraan määrää ihmisten elämäntyyliä tai laajemmin sanottuna kulttuuria. Voisi väittää, että tikkakulttuuri merkitsee alistumista lähiön mahdollisuuksien rajoihin, mutta lähempi tarkastelu osoittaa tuon tyytymisen olevan sidoksissa kulttuurin kokonaisuuteen. Passiivisuus uudenlaisen toimin-

nan organisoinnissa heijastelee koko yhteiskunnallista tilannetta ja miesten tulkintaa siitä. Yleinen tyytymättömyys lähiöelämää kohtaan johtuu yhteiskunnallisen murroksen aiheuttamasta kulttuurisesta murroksesta. Milloin työväenyhteisöiksi lähiöt murrosvaiheen jälkeen muotoutuvat ja miten paljon ongelmiksi määriteltäviä ilmiöitä ne tuottavat, riippuu koko yhteiskunnan kehityksestä, ei pelkästään lähiöstä kaupunkirakenteen muotona.

Tikkaporukka ja koko ravintolan kanta-asiakaskunta muodostavat lähiössä oman paikallisyhteisönsä ja alakulttuurinsa. Sen yhteydet muihin, enemmän perhepiirissä aikaansa viettäviin ihmisiin ovat heikot ja satunnaiset. Oma yhteisöään miehet pitävät "varsinaisena" lähiöporukkana eivätkä suuremmin välitä tunteakaan "verhon takaa kurkkijoita".

Tää mun tyhmempi serkkuni sano joskus seitsemän vuonna kun minä tulin tänne lähiöön, niin se sano että kun sä asut kuukauden lähiössä, sä tiedät ketä täällä on. (. . .) No, kyllä mä sen kuukauden asuin ja sit mää tunsinkin. Ja serkkupoika sano että ketä et oo nähny Vapaavuorossa niin niihin ei tartte tutustuakaan. Kyllä näitä verhon takaa kurkkijoita on. Nyt sekin meni sinne ja nyt sekin meni — ja itte ei pääse koskaan.

Puheenvuorosta tulee hyvin esille se, että kun tikkaryhmä pitää verhon takaa kurkkijoita "tohvelisankareina", heihin itseensä epäilemättä kohdistetaan moraalisia paineita "juoppoina". Siten eristyminen on kaksipuolistä. Usein tikkaryhmän vaimot kallistuvat naapureiden näkökannalle miestensä suhteen.

Ravintolainstituutio

Ravintolatoiminnan kannattavuuden institutionaalinen perusta on siinä, että ravintola myy tuotteittensa ohella yhteiskunnan erottamat ihmiset toinen toiselleen perien tästä tehtävästään hinnan. Siten asiakas on paitsi ostaja, myös osa kauppatavaraa. Tässä meillä onkin perusta kontrollipolitiikalle: Hyvän asiakkaan riittävä ehto ei ole se, että hän ostaa hyvin, hänen tulee myös myydä hyvin. Alkoholin kohdalla kontrollon tarvetta lisäävät sen fysiologiset ja kulttuuriset vaikutukset: humalan häiritsevät ilmenemismuodot.

Tikkapelin tuomista suomalaisiin ravintoloihin voidaan pitää välillisenä myynninedistämistoimenpiteenä: Toisaalta sillä houkutellaan uusia ihmisryhmiä ravintolapalveluja käyttämään, toisaalta se voi hillitä alkoholin haitallisten vaikutusten esiintuloa. Tikkaryhmämme kohdalla näyttää siltä, että toimenpide on tikkakulttuuria muovatessaan ollut onnistunut. Ulkomailta tuotetuilla pelisäännöillä ei kuitenkaan voida selittää toimintojen kulttuurisia merkityksiä. Ravintolalaitoksen pyrkimysten ja työväenkulttuurin eräiden piirteiden symbioosin edellytykset ovat ravintolan ovien ulkopuolella.

Suomen ravintolalaitoksen historiassa kontrollipolitiikka on kohdistunut erityisesti työväestön käyttämiin ravintoloihin, koska sen juomatapaa on pidetty ongelmallisimpana (ks. esim. Koskikallio 1981; Simpura 1982). Liberaalin alkoholipolitiikan aikana anniskelupolitiikkaa on pyritty "demokratisoimaan" (ks. Mäkelä 1977), mutta tutkimamme ravintolan emännän käsitys siististä ravintolasta näyttäytyy tikkaporukan näkökulmasta edelleen luokkaluonteisena kontrollina. Miehet eivät sopeudu ihanteeseen, jonka mukaan työläisen tulisi ravintolaan mennessään "verhottua" keskiluokkaan kuuluvaksi, istua paikallaan pöydässä ja syödä hyvin. Koska he pyrkivät asennoitumaan alkoholin käyttöönsä ilman kaksinaismoraalia, tuntematta huonoa omaatuntoa juomisestaan, he eivät hyväksy symbolista vaihtoa, jossa asiakkaisiin kohdistetut normit vaihdetaan alkoholin ostamisen sallimiseen. Emännän pyrkimykset siistiä ravintolaa ja asiakaskunnan pukeutumista saavat yksioikoisen tuomion: "Se haluaa tehdä tästä jonku hienostopaikan." Tikkaporukan itsenäisyyden halu on osittain symbolisella tasolla käytävää luokkataistelua keskiluokkaisia arvostuksia ja kulttuuristen ja institutionaalisten merkitysten kautta hallitsemista vastaan.

KULTTUURIN LUOKKAMUOTO

Tikanheittäjien ydinporukka, "ammattilaiset", kuuluu pääosin nimensä mukaisesti ammattitaitoiseen työväestöön. Monet edustavat melko autonomisia ammatteja, sellaisia kuin automaalari, mittamies, paineastioiden hit-

saaja ja mallisorvaaja. Perusjoukosta muut jäsenet eroavat siten, että parin miehen ammatti on laskettavissa välikerroksiin kuuluvaksi ja että muut poikkeukset edustavat vähemmän koulutusta vaativia työläisammatteja. Siinä mielessä tikkakulttuuria voidaan pitää työväenkulttuurin osakulttuurina. Huolimatta siitä, että tällainen osakulttuuri on erityispiirteittensä puolesta tietyllä tapaa ainutkertainen, sillä on myös työväestön luokka-asemasta nouseva muotonsa. Siten työväenluokkaisilla osakulttuureilla on myös eräät yhteiset piirteensä. Miesten yhteiskunnallinen asema vaikuttaa sen pohjalta yhteiskunnassa kehittyneiden arvostusten kautta heidän kulttuurinsa muotoihin.

Yleisen ideologian mukaan henkistä työtä pidetään arvostetumpana työn muotona, ja koulutuksen avulla kaikkien ajatellaan pyrkivän henkisen työn ammatteihin. Tutkimusten mukaan työväestöstä lähtöisin olevat ovat kuitenkin edelleen aliedustettuina henkisen työn ammateissa: koulutuksellista tasa-arvoa ei siis ole saavutettu (esim. Hautamäki 1982). Paul Willis toteaa kuitenkin, että jos kaikki todella pyrkisivät henkisen työn ammatteihin, tämä yhteiskuntamalli ei toimisi. Ruumiillisen työn tekijöillä ei olisi ihmisarvoa omissa eikä toistenkaan silmissä. Willisin mukaan työväenkulttuurin peruspiirteenä voidaan pitää henkisen työn karsastusta: henkistä työtä pidetään feminiinisena (siis miehelle naismaisena), kun taas ruumiillinen työ yhdistetään sosiaalisesti arvostettuun maskuliinisuuteen (Willis 1980, 148; Corrigan & Willis 1980).

Henkisen työn karsastus ei tarkoita sitä, että kulttuurissa ei olisi henkistäkin puolta mukana tai että se olisi julki lausuttu periaate. Se on erilaisia asenteita ja merkityksiä jäsentävä rakenne työväenkulttuurissa. Itse asiassa henkisen työn karsastus näkyy usein henkisen työn tekijöiden järjenkäytökyvyn arvostelemisena, samalla kun se on työn valvonnan vastustuksen arkinen muoto.

Aki: Tuolla Tamrokissahan oli käynyt hyvä homma. Siellä tehtiin olikse jotain kahdensadantuhannen kappaleita. Sinne tuli sitten joku mestari ja se katteli sitä hommaa että kaveri veti sorvilla lastua ja se kävi sen mielestä vähän liian hitaasti. Kaveri sano sille että koita nyt tehdä sitä vähän nopeammin. No jätäkä paino tyyli kahdensadantuhannen

kappaleen pilalle. (...) Se oli juuri tehtävä niin hitaasti kun se kaveri sitä teki. (...) Kaverilla riitti luonne vetää se sudeksi sitten kun tultiin kerta sanoon ja oikeen niinku teknikon voimin. Eiku diplomi-insinööri se tais perkele olla.

Ruumiillisen työn yhdistyminen miehekyyteen ja erityisesti ruumiillisen voiman korostaminen näkyvät selvimminkin tikkaporukan "junioreilla". Sen sijaan "ammattilaisten" työt ovat varsin itsenäisiä, omaa suunnittelua edellyttäviä sekä tarkkuutta ja kokemusta vaativia. Siten he eivät suhtaudu henkiseen työhön yhtä aliarvioivasti, koska se olisi ristiriidassa heidän omien arvostustensakin kanssa: He arvostavat luovuutta työssään, se on tärkeä osa heidän ammattilaisidentiteettiään. Työ ei vaadi niinkään voimaa, vaan miehet arvostavat sen vaatimaa taitoa ja tarkkuutta.

Tikanheittossa miehet arvostavat pitkälti samoja asioita kuin työssään. Tarkkuuden lisäksi tikanheitto vaatii heidän mukaansa hyvää päässä laskutaitoa eli käytännön älyä. Arvostaessaan hyvää tikanheittäjää miehet siis samalla arvostavat hyvää ammattimiestä.

Aki: Tässä lajissa samoin kuin työssä kehittyä, vaikka kaikilla ei ole lahjoja, ei ole edellytyksiä. Täytyy olla kädessä taito. Ammattimies joka tekee käsillä tarkkaa työtä menestyy tässäkin.

Akin työ ei ole tosin käden taitoa vaativaa, mutta mittamiehenä hänelle on kehittynyt hyvä päässä laskutaito, josta on hyötyä tikanheittosakin:

Aki: Silloin pystyy nopeasti laskemaan mitä on jäljellä (esim. pelissä 501 pistettä lasketaan alaspäin nollaan) jonkun tikan heitettyään. Yksinkertaista matematiikkaa vaatii molemmat, työ ja tikka. Tikassa mua kiehtookin numeroitten kanssa pelaaminen.

Ammattilaisidentiteetti heijastuu alkoholin käyttöön siinä mielessä, että tikanheittäjät eivät korosta miehisyyttään rajulla humalalla, joka perinteisissä humalan merkityksissä rinnastuu raakaan voimaan, sekä symbolisesti että joskus konkreettisesti. Juomisen itsekontrolli rinnastuu miesten oman työn kontrolliin: aivan kuten töittensä suorittamisesta miehet pitävät juomisestaankin itse huolen. Itsenäisen työasema heijastuu myös miesten itsenäisyyttä korostavana suhteena ravintolan joh-

toon, "työnjohtoon".

Haluttomuus puhua politiikasta liittyy myös ammattilaisidentiteettiin sikäli, että miehet katsovat ammatillisen ja poliittisen työväenliikkeen etäänntyneen tavallisista ihmisistä: "ammattilaiset" torjuvat järjestötyössä ja politiikassa mukana olevat samalla tavalla kuin keskiluokkaiset ihmiset pitämällä näitä pyrkyreinä ja järjestötoimintaa pyrkyrytenä.

Pekka: Eiköhän ne paikkaa suurpojat siellä omat pussinsa ensin ja jos ei jotain jää niin olkoon ilman.

Ravintolassa "ammattilaiset" eivät arvosta politiikan puhujia, jotka eivät osaa heittää tikkaakaan. Tapa selvitä elämässä rinnastuu tässä tikanheittoon: Ne, jotka eivät ole ammattimiehiä, yrittävät politiikan avulla ajaa etujaan ja menestystä.

KULTTUURIPERINTÖ JA ELINOLOJEN MUUTOS

Valtaosa tikanheittäjistä kuuluu ns. märkään sukupolveen, sodan aikana ja sen jälkeen syntyneisiin suuriin ikäluokkiin, jotka eroavat alkoholin kulutukseltaan yhtenäisenä sukupolvena sekä vanhemmista että nuoremmista ikäluokista (Sulkunen 1979, 71). Tältä kannalta tikkaporukkaa voidaan tarkastella alakulttuurina, pyrkimyksenä ratkaista kulttuurisella tasolla emokulttuurin eli edellisten sukupolvien työväenkulttuurin sisäiset ristiriidat (Clarke & Jefferson 1976, 150–152). Kulttuurin muuttuminen on luova prosessi, ei suora reaktio rakennemuutoksiin vaan entisen kulttuurin toiminta- ja ajatustapojen ristiriitoihin muuttuneessa yhteiskunnallisessa tilanteessa, joka sekin kohtaa ihmisen sekä suoraan elinolojen muutoksina että välittyneesti muiden ihmisten muuttuneiden asenteiden kautta. Kulttuuriperinnöstä ja muuttuneista olosuhteista yhdessä muodostuu se lähtökohta, josta ihmiset muovaavat kulttuurinsa.

Koti ja kapakka

Yhteiskuntarakenteen muutos on heijastunut perheiden sisäisiin valtasuhteisiin siten, että tasa-arvoajattelu on vahvistunut naisten

keskuudessa. Miehet kokevat tämän osaltaan uhaksi asemaansa ja arvoaan kohtaan.

Miehet katsovat, että pohjaa naisten vaatimuksille ovat osaltaan luoneet sosiaalilait, jotka helpottavat naisten toimeentuloa mahdollisen eron jälkeen. Naisten entistä yleisempi töissä käynti on myös lisännyt heidän taloudellista riippumattomuuttaan miehistään. Ansiotyössä käyvä vaimo voi myös vaatia miestään osallistumaan kotitöihin. Jotkut miehet pitävät kuitenkin kotitöitä perinteisten asenteiden mukaisesti "akkamaisina", miesten arvoa alentavina.

Pekka (eronnut): Mulla oli ainaki sillai, että kun muija oli kotona, niin jos se sano että sää rupiat siivoaan, niin sillen mä en siivonnu. Se täytyy tulla omasta vapaasta tahdosta, että mä rupeen nyt siivoamaan. Mutta jos se sano, että rupee siivoamaan tai vie mattoja ulos, niin kyllä mä sanoin että hellurei ja hellät tunteet.

Toiset miehet ovat muuttaneet asenteitaan kotitöitä kohtaan ja löytäneet sitä kautta niiden mielekkyyden.

Ale: Herran jumala, mä ainakin teen kotona kaikki. (...) Mä oon iät ja ajat tehny. Mä en anna vaimon tehdäkään. Jos kunnon lihasta tehdään ruokaa, niin mä sanon että et kyllä sitä ala pilaan. Että et ala sen kanssa tuhraan ollenkaan.

Myös lastenkasvatuksessa asenteet ovat yhteiskunnallisen kehityksen myötä muuttuneet. Entisen patriarkaalisen perhekurin höltymisenkin mies voi isänä ja elättäjänä osittain kokea arvonsa menetykseksi.

Ravintolassa käynti aiheuttaa tikanheittäjille enemmän tai vähemmän ristiriitoja kotona. Koti ja kapakka muodostavat välilleen jännittyneen vastakohtaisuuden, jolle miesten tulee vaimojensa kanssa löytää ratkaisu, jotta liitto kestäisi. Osaratkaisu voi olla se, että mies tarkistaa asennoitumistaan kotitöihin ja siinä mielessä "ansaitsee" iltalomansa. Muutama tikkakerhon jäsen on eronnut, mutta useimmat ovat naimisissa ja sanovat vaimojensa jotakuinkin hyväksyvän heidän ravintolassa käyntinsä.

Perheen ristiriidat saavat tikkakulttuurissa symbolisen ilmauksensa siten, että vaimo kulttuurin merkitysrakenteessa symbolisoi velvollisuuksia, jotka yhteiskunta ja perhe sen lähimpänä edustajana miehelle asettavat. Tä-

män symbolin kautta miehet taistelevat ravintolassa — miehisen vapauden valtakunnassa — yhteiskunnan pakkoja vastaan.¹ Korostetakaan, että tässä vaimo on symboli, ei lihaa ja verta oleva ihminen. Puhuttaessa vaimosta tällaisena symbolisena hahmona ei viestitä niinkään vaimoista kuin miesten käsityksestä itsestään osana perheinstituutiota. Seuraava keskustelu käydään biljardikerholla:

P.A.: Puhutaanko vaimoista miesporukassa?

Rekke: Hyvin harvoin. Vaimo on hyvin tärkeä perhe-elämässä.

P.A.: Miten?

Rekke: Jaa miten tärkeä? Jostain täytyy saada tätä lisää. (Kohottaa lasiaan.) (...) pistää sen kolmivuorotyöhön.

(...)

Rekke: Hei tässä meillä on, tossa. (Näyttää kerhon seinällä olevia kahta käsin kirjoitettua huoneentaulua, ilmeisesti jonkun vaimon tekstaamia.) Pojat. Kotiin kello kaksikymmentäkolme. Ja sitte: Ole kuin kotonasi mutta viihdy.

Se, että vaimo symbolisoi yhteiskuntaa, ei tarkoita sitä, että miehet tuntisivat olevansa sidottuja. Päinvastoin he ravintolassa käynnillään ilmaisevat arvostamaansa vapautta, joka heille on perhe-elämässä sallittua, vaikkakaan ei luonnostaan lankeavaa.

Alkoholikulttuurin perinne ja muutos

Tikkakulttuurissa alkoholiin liittyvä merkitysrakenne vastaa pitkälti suomalaisen alkoholikulttuurin perinnettä, jossa alkoholi heijastelee yhteiskunnallisia ristiriitoja. Työväenkulttuurissa alkoholin käyttöön liittyy vahva protestiluonne. Alkoholin käyttö ilmentää kulttuurisella tasolla hallitsevan luokan vastustamista. Siinä mielessä humala on voiman ja itsenäisyyden juhlintaa. Työväestöön kohdistunut kontrollipolitiikka on osaltaan uusintanut tätä alkoholin kulttuurista merkitystä.

Vaikka työväenluokkaisen alkoholikulttuu-

¹Sama teema tuli esille analysoitaessa suomalaisen miehen humalan myyttirakennetta suomalaisen elokuvien juomiskohtauksista. Pasi Falk ja Pekka Sulkunen (1980) nimittivät kyseistä myyttiä viinan ja naisen jännittyneeksi vastakohtaisuudeksi.

rin merkitysten perusrakenne on säilynyt, tikkakulttuuri, samoin kuin koko märkä sukupolvi, on kuitenkin muovannut kyseistä merkitysrakennetta elinolojaan vastaavaksi. Tikkaryhmä poikkeaa elinoloiltaan sikäli edellisistä sukupolvista ja vanhemmistaan, että se elää vauraan työläisen elämää 1970-luvulla rakennetussa lähiössä. Sen elinaikana perinteiset työväestön asuinyhteisöt ovat kadonneet; ihmiset ovat yksityistyneet. Edelliset työläissukupolvet pystyivät sodan jälkeen toteuttamaan tavoitteensa, elättämään perheensä ja turvaamaan toimeentulonsa; suurille ikäluokille elintaso ei enää välttämättä merkinnytkään samaa kuin elämisen taso.

Tikkaporukka pitää "näppyloiden keräämistä" porvarillisuutena. Säästeliästä ja siten välttämättä eristynyttä elämää ei pidetä mielekkäänä, koska alkoholi ja ravintolassa käynti merkitsevät heille elämän nautinnollista puolta, sitä että elämässä pitää olla muuta kuin vain työtä ja säästämistä erilaisten kulutustavaroiden hankkimiseksi. Alkoholi saa siis kulutusideologian vastaisen merkityksen.

Ale: Samahan se meilläki on vanhemmilla. Perkele kumpikin tuolla tehtaassa pienellä palkalla ja kumminki ne on saanu talot ja autot ja kaikki saatanan säästöt ja . . . ei ne mitään ku olla möllöttää siellä mökissään, eikä tiedäkään mikä viina on. Taikka tupakka . . .

Koska alkoholissa nautinnon symbolina heijastuvat samalla elämän perimmäiset arvot, kysymys kuolemastakin on aina jollain tavalla mukana.¹

Pekka: Ei tää elämä saituutta varten oo tehty.

Aki: Ei ookaan. Eletään ku viimeistä päivää.

Ale: Typerää, jos mä keräisin tonne miljoonan rahaa ja sitte . . .

Pekka: Sitte kuolla kupsahtais. Että perkele, tuo-ki meni ihan hukkaan.

Aki: Harmittava takaisku. Kun se on niin seki lähellä joka päivä kun mä tuolla liikenteessä pyörin. Ei tiä koska lipsahtaa.

Ale: Koska saa tua tikan takaraivoon ja kuolee.

¹Falkin ja Sulkusen myyttitutkimuksessa (1980) kuoleman teema tuli selvästi esille epämääräisessä ja vaikeimmin tulkittavissa olleessa myytissä, joka nimettiin humalaisen miehen kosmiseksi yksinäisydeksi.

J.S.: Parempi elää tässä ja nyt?

Aki: Mää oon ainaki sen henkinen ollu aina. Multa ei tuu perintöjä saamaan kukaan. Ja sitte mullon toi, että kyllä se teho-osasto kajahtas jos mä isomman rahan saisin jostain. Tunnen itteeni seiverran. Kyllä terveys putois heti.

JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA KESKUSTELUA

Tutkimuksemme on selventänyt käsitystämme siitä tavasta, jolla ihmisen identiteetti kulttuurisella tasolla rakentuu. Arkikäsitteen mukaanhan ajatellaan usein, että ihminen kompensoi elämänsä epämiellyttäviä puolia nautinnoilla, kuten vaikkapa alkoholin käytöllä. Myös mm. Klaus Ottomeyer (1979) perustaa teoriansa työn ja vapaa-ajan välisistä suhteista tähän. Monet ihmisten elämäntapaa koskevat tutkimukset osoittavat kuitenkin kompensatioajattelun ongelmallisuuden. Esimerkiksi Meteli-tutkimuksessa (1975, 114) todetaan, että "työn ulkopuolinen elämä syventää niitä eroja, jotka työ jo elämisen tasoon luo". Tällä tutkijat viittavat siihen, että työväestön huono-osaisimmilla on vähiten "virikkeellisiä" harrastuksia. Taustalla on "psykologinen", mekanistinen ajatus työn henkisesti alistavasta vaikutuksesta, jota ihminen itse ei tiedosta. Eri töitten ja harrastusten luonteen yleisesti liitetyt laatumääreet on otettu luonnollisen asenteen mukaan annettuina, pohtimatta ihmisten itsensä niille antamia merkityksiä. Katsomme, että eri asioiden ja toimintojen kulttuurissa saamat merkitykset koostavat kulttuurisen identiteetin: ryhmän kollektiivinen subjektiviteetti koostuu Willisin (1978, 190–201) käyttämän termin mukaan homologisista suhteista elämään kuuluvien asioiden saamisen merkitysten välillä. Subjektiviteetin muodostavia arvostuksia ilmennetään kaikilla elämänalueilla, jolloin tuo identiteetti eheytyy ja vahvistuu.

Tikkakulttuuria — kuten yleensä kulttuuria — ei tule nähdä mekaanisesti elinehtojen määräämänä identiteettinä, vaan sen muotoutuminen on luovaa toimintaa. Olemassa olevan kulttuurin merkitysrakenteen sisäinen mielekkyys suhteessa elinoloihin voidaan osoittaa; sen sijaan elinoloista ei voida johtaa kuvitellun kulttuurisen ryhmän kollektiivisen subjektiviteetin sisältöä.

Perinteisen suomalaisen työväenkulttuurin perushomologia, ruumiillisen työn rinnastaminen miehekkyyteen, heijastuu nähdäksemme toisen homologisen "akselin" kautta alkoholin ilmaisullisiin merkityksiin: humala ilmentää tällaista miesidentiteettiä. Tämä kiteytyy esimerkiksi sananlaskussa "raskas työ, raskaat hovit". Työväestön tekemän työn luonne on kuitenkin rationalisoinnin ja automaation myötä muuttunut ja muuttumassa vähemmän ruumiillista ponnistelua vaativaksi ja enemmän valvontatyön luonteiseksi (Haug 1982). Usein sanotaan, että työväenluokan osuus on pienentynyt, mutta hallinto- ja omistussuhteisiin perustuvan luokkarakenneprojektin uusien tulosten mukaan käsitys on virheellinen (Kerkelä 1982, 183; Blom 1982, 168). Työn luonteen muuttuminen edellyttää, että myös työväenkulttuuri muuttuu vastaamaan uusia elinoloja. Matti Virtasen (1982) mukaan suomalainen humala on myös kesyyntymässä. Katsomme, että tämä heijastelee koko työväenkulttuurin muutostendenssejä.

Vanhan työväenkulttuurin näkökulmasta ei voida kuitenkaan pitää mielekkäänä sanontaa "kevyt työ, kevyet hovit", koska automaatio-työn keveyttä ei arvosteta sikäli, kuin se yhdistetään naismaisena vastustettuun henkiseen työhön. Siten sitä ei tästä lähtökohdasta voida ilmentää alkoholin käytössä osana muuttunutta identiteettiä. Työn luonteen muuttuessa kulttuuri liittääkin työhön erilaisia, muuttunutta identiteettiä ilmentäviä merkityksiä, ja alkoholin merkitykset heijastavat näitä. Tikkakulttuuri edustaa nähdäksemme uudenlaista kulttuuri-identiteettiä, joka mahdollistaa humalan kesyyntymisen.

KIRJALLISUUS

Alasuutari, Pertti & Siltari, Jorma: Miehi-
sen vapauden valtakunta. Tutkimus lähiöra-
vintolan tikkakulttuurista. Sosiologian pro
gradu. Tampereen yliopisto. Tampere 1982

Blom, Raimo: Vertaileva yleiskuva Suomen
luokkarakenteesta. Sosiologia 19 (1982):3,
163—174

Clarke, J. & Jefferson, T.: Working class
youth cultures. In: Mungham, G. & Pearson,

G. (eds.): Working class youth culture. London
1976

Corrigan, Paul & Willis, Paul: Cultural
forms and class mediations. Media, Culture
and Society 1980:2

Falk, Pasi & Sulkunen, Pekka: Suomalainen
humala valkokankaalla — suomalaisen mie-
hen myyttinen fantasia. Sosiologia 17
(1980):4, 257—270

Haug, Wolfgang Fritz: Automaatio ja työ-
kulttuuri. Tiede & edistys 1982:1

Haug, Wolfgang Fritz: Standpunkt und
Perspektive materialistischer Kulturtheorie.
Teoksessa: Haug, W. F. & Maase, K. (toim.):
Materialistische Kulturtheorie und Alltags-
kultur. Argument-Sonderband 47, Berlin 1980

Hautamäki, Airi: Activity environment, so-
cial class and voluntary learning. Joensuun
korkeakoulun julkaisuja, sarja A/22. Helsinki
1982

Kerkelä, Heikki: Suomen luokka- ja kerros-
tumarakenteen kehityspiirteitä 1900-luvulla.
Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaali-
psykologian laitoksen tutkimuksia 47, 1982

Koskikallio, Ilpo: Alko ja Suomen ravinto-
lat. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tut-
kimusseloste 154. Helsinki 1981

Meteli: Kolmen metallitehtaan henkilöstö-
jen elinolot ja elämäntapa. Liikunnan ja kan-
santerveyden julkaisuja 1975:1

Mäkelä, Klaus: Alkoholipoliittisen mieli-
deilmaston vaihtelut Suomessa 1960- ja 70-
luvulla. Teoksessa: Sipilä, Jorma (toim.): Sosi-
aalipoliitiikka 1977. Sosiaalipoliittisen yhdis-
tyksen vuosikirja 2, 1977, s. 35—82

Ottomeyer, Klaus: Människan under kapi-
talismen. Göteborg 1979

Simpura, Jorma: Alkoholijärjestelmämme
suuret ympyrät. Alkoholipoliitiikka 47
(1982):2, 75—77

Sulkunen, Pekka: Abstainers in Finland
1946—1976. A study in social and cultural
transition. Alkoholipoliittisen tutkimuslai-
toksen tutkimusseloste 133. Helsinki 1979

Willis, Paul: Learning to labour. Hampshire
1980

Willis, Paul: Profane culture. London 1978
Virtanen, Matti: Änkyrä, tuiske, huppeli.
Muuttuva suomalainen humala. Juva 1982.

English Summary

Pertti Alasuutari: Miehisen vapauden valtakunta. Erään lähiöravintolan kanta-asiakkaiden pienkulttuuri (The Realm of Male Freedom: a Subculture of Regular Customers in a Suburban Restaurant)

The article describes a study conducted to investigate the collective subjectivity of a dart game group, subculturally of working class origin, or the meanings assigned by the group to phenomena and the explanation of the internal logic of the map of these meanings with regard to material living conditions.

The study material is based on a survey of the Finnish working class and the alcohol culture and on material collected by participative observation, individual interviews and taped group discussions. A semiotic theory of culture, and in particular Paul Willis' naturalistic method, was applied in the analysis.

The study indicated that the significances assigned to restaurant visits and the dart game by the members of the group distinctly reflect the identity developed with the nature of a man's work and status in the act or production. The contradiction between the cultural tradition embraced by these men and their current life circumstances has

also given shaped to the structural elements of the dart game culture. Viewed from this perspective, the dart game is a step towards resolving this contradiction. Attitudes towards the position of men and women, which have altered in pace with living conditions and emerge in internal family conflicts, also appear in the collective subjectivity of the dart game group.

The collective subjectivity of the dart game group consists of homologous interrelationships between the significances attached to aspects of life: this form of leisure-time activity does not seek to substitute the unpleasantness in life with opposites but is rather an expression of the values forming an identity in all walks of life harmonizing and strengthening identity.

The dart game culture, as any culture defined to mean rational and enjoyable arrangements for life, should not be regarded as an identity mechanically ordered by living conditions but instead as a creative process. The internal logic of existing cultural meanings in respect to the conditions for living can be shown, but the content of collective subjectivity in an imagined culture-linked group cannot be derived from living conditions.

Alkoholipolitiikka Vol. 48: 17—26, 1983